

AFYONKARAHİSAR İLİNDE “KÜLAH-I MEVLEVİ” (SİKKE) ÜRETİMİ

Ebru ATEŞOK¹, Fatma Nur BAŞARAN²

ÖZ

Türk kültüründe koyun postu ve yünün ayrı bir önemi ve anlamı bulunmaktadır. Tarihte koyun postu çeşitli amaç ve değerler görerek kullanılmasının yanında mitolojik anlamlar da kazanmıştır. Mevlevilikte postun baş tarafına “mihrap”; mihrabın sağındaki köşeye Şeriat kapısı, sol köşeye Hakikat kapısı, ayak tarafındaki sağ köşeye Marifet kapısı, sol köşeye de Tarikat kapısı ifadeleri kullanılmıştır. Koyunünü ise sahip olduğu fiziksel ve kimyasal özellikleri nedeniyle geleneksel el sanatlarımızın ana malzemesini oluşturmuştur. Bunların en önemlilerinden biri de keçeciliktir. Tarihsel süreçte otağ, topakev gibi yaşam alanlarında, saraciye, taşıma ve saklama eşyalarında keçe ürünler ayrı bir yere sahip olmasına rağmen, gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşullarından olumsuz yönde etkilenmiştir. Keçecilik günümüzde Kastamonu, Afyonkarahisar, Tire, Şanlıurfa, Balıkesir, Kahramanmaraş vb. gibi birkaç merkezle beraber Anadolu’nun birçok yöresinde az sayıda olsa da hala yapılmakta ve geleneksel yapısını korumaya çalışmaktadır. Geleneksel keçe üretiminin çok eskilerden beri yapıldığı önemli yerlerden biri de Afyonkarahisar İli, Keçeciler sokağıdır. Keçeciler Çarşısı, kentsel sit alanı içinde yer almaktadır. 19. yüzyıl sonunda 150 olan dükkân sayısı; 1987’de 16, 2009’da biri dışarıda olmak üzere toplam 7 keçe dükkânına düşmüştür. Bu çarşıda keçeden yaygı, seccade, şal, heybe vb. gibi birçok ürün üretilmesinin yanında; nefsin mezarı olarak nitelendirilen ve Mevlevi dervişlerinin saygı ve gururla başlarında taşıdıkları kahverengi, krem, beyaz ve devetüyü renginde olan keçe başlık “sikke”, anlamı ve kültürümüzdeki önemi bakımından araştırma kapsamına alınmıştır. Sikkeler, geçirdiği tüm işlemlerin benzerliğinden de hareketle, insanın ham iken pişip, aşkla yanıp nefsini yenmesi süreçlerini mecazi bir yaklaşımla anlatması ve dervişler tarafından kullanımı nedeniyle Mevlevilikte büyük değer görmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada sikkelerin önemi Mevlevilikle ilişkilendirilmiş, üretiminde kullanılan araç-gereçler, hazırlık-üretim ve bitirme işlemleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yün, Keçecilik, Afyonkarahisar, Sikke, Mevlevi

¹ Öğr. Gör. Kırıkkale Üniversitesi. Kırıkkale Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Geleneksel El Sanatları Programı, Yahşihan/KIRIKKALE, e-mail: ebruatesok(at)gmail.com

² Doç. Dr. Gazi Üniversitesi. Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, Gölbaşı/ANKARA, e-mail: fnurbasaran(at)gmail.com

MANUFACTURING OF "KÜLAH-I MEVLEVİ" (SİKKE) IN AFYONKARAHISAR CITY

ABSTRACT

The sheepskin and wool have a distinguish importance and meaning in Turkish Culture. Besides mythological sense of seeing sheepskin used for various purposes and values gained in the post date. The mevlevi rituals sheepskin's top used to express as "Mihrap"(the altar); the right corner of the altar as Şeriat (sharia) door, left corner into the gate of truth, on the right side of the food as Marifet (deft) door, and used as Tarikat (Tariqah) door for the left corner. Because of the physical and chemical properties owned by the sheep's wool is the main material of our traditional crafts. The felt made by using wool is one of our traditional crafts. Tent in the historical process, in life areas such as topakev (marquee), saddles, the seal products in the transport and storage of goods despite having a separate place, felt products has been adversely affected by changing living conditions and developing technology. Felt making today, Kastamonu, Afyonkarahisar, Tire, Sanliurfa, Balikesir, Kahramanmaraş, etc. although small in number with centre a couple like in many parts of Anatolia, are still being made and is working to protect the its traditional structure. One of the important places where since time immemorial in the production of traditional felt is the Keçeciler street of Afyonkarahisar city. Keçeciler street is located within the urban conservation area. The number of 150 shops at the end of the 19th century; 16 in 1987, and has fallen a total of seven shops in 2009. Many products are made of felt on the Keçeciler Street like as ground clouth, prayer rugs, saddlebags etc. One of them is the "sikke" described as soul's grave and Mevlevi dervishes carry in their heads respectfully, which is a felt cap with brown, cream, white and buff colors. The felt called "sikke" or "Külâh-ı Mevlevî" has been included in the study because of its meaning and importance in terms of its place in our culture. Hence, in this study the importance of the sikke associated with the Mevlevi and were explained the tools used in the production, in detail the preparation-production and finishing.

Keywords: Felt, Felt arts, Afyonkarahisar, Sikke, Mevlevi

Ateşok, Ebru ve Başaran, Fatma Nur. "Afyonkarahisar İlinde "Külâh-I Mevlevî" (Sikke) Üretimi ". *idil* 6.34 (2017):1799-1817.

Ateşok, E. ve Başaran, F. N. (2017 Afyonkarahisar İlinde "Külâh-I Mevlevî" (Sikke) Üretimi. *idil*, 6 (34), s.1799-1817.

GİRİŞ

Keçenin ana yurdu Orta Asya olarak bilinmektedir ve binlerce yıldır Türk dünyasında üretilerek kullanım alanı bulmuştur. En eski keçe örnekleri, Hunlara ait Pazırık Kurganında M.Ö. III ve V. yüzyıllarda bulunmuştur. Donarak günümüze kadar gelen bu örnekler teknik ve bezeme yönünden çok gelişmiştir. Keçe sanatı günümüzde de Tuna Boyundan Doğu Türkistan'a kadar Türk Dünyasında yaşamaktadır. Kaşgarlı Mahmut'un XI. yy.'da "Divanü Lügati' t-Türk" adlı eserinde, Oğuzlarda yaygın olarak keçe sözcüğü yanında, keçe anlamında kullanılan *kidiz* sözcüğü de yer almaktadır (Ergenekon, 1999: 5-7).

Geçmişten günümüze kadar keçe Türk'ün kutsal ocağı olan çadırından, giyim kuşamına kadar pek çok alanda kullanılmıştır. Keçenin halk diline, kültür ve edebiyata yansımaları olmuştur. Selçuklu ve Osmanlılar döneminde de barışta ve savaşta önemini korumuştur. Cumhuriyet döneminde de keçe kullanımı ve üretimi sürmüştür. Ancak günümüzde teknolojinin sunmuş olduğu yeni seçenekler ve ticari değerinin azalması keçeciliğe zor günler yaşatmıştır. Ata mirası keçeciliği geleceğe taşıyacak yeni ustalar yetişmemekte ve az sayıda usta bu sanatı yaşatmanın savaşını vermektedir (Topbaş ve Seyirci, 1987: 10, Yalçınkaya, 2009: 21, Özhekim, 2009: 123-133, Akpınarlı ve arkadaşları, 2012, Başaran ve Çolak, 2013: 159-171, Özdemir ve Özyer, tarihsiz:364-381,).

Afyonkarahisar ili, keçecilik sanatının yıllardır icra edildiği önemli merkezlerden biridir. İlde el sanatları önceleri o sanatın adıyla anılan çarşılarda yaşatılmıştır, ancak zamanla el sanatlarının azalmasıyla bu çarşılarda başka meslekler de yapılar olmuştur. Keçeciler Çarşısı, kentsel sit alanı içinde yer almaktadır. 19. yüzyıl sonunda Keçeciler çarşısında 150 olan dükkân sayısı; 1987'de 16, 2009'da biri dışarıda olmak üzere toplam 7 keçe dükkânına düşmüştür. Genellikle iki katlı ve ahşap olan dükkânlarda, keçe yapımında kullanılan araç-gereçler, yün balyaları ve geçmişten bir anı olan hallaç yayı gibi araçlar bulunmaktadır. Burada üretilen keçeler iç ve dış pazara satılmaktadır.

El sanatlarımız içerisinde en eski tekniklerden olan tepme keçe sanatı birçok ürüne uygulanmıştır. Özellikle farklı ebatlarda yaygılar (yer yaygısı, yolluk, sedir keçesi, eşik keçesi-paspas), yastık, minder, seccade, duvar keçesi, kapı keçesi, yüklük keçesi, turluk (alaçık ve topakev üzerine örtülen keçe), çuval, süt keçesi, kundak, kepenek, başlık, yelek, kuşak, ayakkabı keçesi, taban keçesi, heybe, eyer ve semer keçesi, koşum keçesi, belleme (eyerin altına serilen ter keçesi), deve keçesi, top keçe (saraçların ve semercilerin kullandıkları keçe), sanayi keçeleri (yağ keçeleri, mazot, filtre keçeleri, parlatma keçeleri, fişek ve top mermisinde tapa keçeleri, yalıtım keçeleri, kurutma keçeleri) ve keçe heykellerde (hayvan keçeleri) çeşitli örnekler

vermiştir. İlde keçeden üretilen ürünlerden olan, genel olarak madeni para anlamındaki kullanımıyla bilinen sikke; tarz, kanun, siret ve namus gibi anlamlara da sahip olmakla birlikte, Mevlevîlerin baslarına giydikleri başlığa verilen isimdir. "Külâh-ı Mevlevî" de denilen sikkeler, Mevlevîliğin ilk dönemlerinden 19. yüzyıla gelinceye kadar farklı biçimlere bürünmüştür (Ülger, 2008: 458, Gölpınarlı, 2006: 52). Bu çalışmada Afyonkarahisar ilinde yapılan sikkelerin üretimi ayrıntılarıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

1.Külâh-ı Mevlevî (Sikke)

Afyonkarahisar ili Keçeciler Çarşısındaki atölyelerin girişinde bulunan *"Allah size evlerinizi bir barınak yaptı. Hem göç gününüzde, hem ikametiniz gününde hayvan derilerinden hafifçe taşıyacağınız çadırlarla, (onların) yünlerinden, yapağlarından, kıllarından da bir zamana kadar kullanacağınız, size (elbise, halı, kilim gibi) eşya ve ticaret malı yaptı* (Nahl/80)" ibaresi yünün Türk toplumu için önemini gösterir niteliktedir.

Koyun, post ve yüne Türk kültüründe özel bir önem verilmiştir. Post, Mevlevî eşyaları arasında mutlaka yer almıştır. Ayrıca mitolojik bir anlamı da bulunmaktadır. Mevlevilikte Mevlevî şeyhlerine "posta oturan" anlamında, "post-nişin" denmiştir. Mevlevî inancına göre postun beş köşesi beş vakit namazı ifade etmekle birlikte hepsinin ayrı bir anlamı bulunmaktadır. Postun baş tarafı "mihrap", mihrabın sağındaki köşeye Bab-ı Şeriat (Şeriat kapısı), sol köşeye Bab-ı Hakikat, ayak tarafındaki sağ köşeye Bab-ı Marifet, sol köşeye de Bab-ı Tarikat denmektedir. "Şeriat" dinin dışı, "hakikat" içi olarak tanımlanmaktadır. Tarikat, şeriattan hakikate varan manevi yol, marifet ise hakikate ulaştıktan sonra taşkınlık etmeyip, sırrı gözlemek ve edebe riayet etmektir. Semahanede de semaya başlamadan önce "post duası" edilmektedir (Deniz, 2008: 121-122, Konyalı, 1997:691: Önder, 1957: 62-64). Bütün bunlardan koyun postunun ve yünün, Anadolu'da büyük bir öneme sahip olduğu ve kutsal sayıldığı görülmektedir.

Tasavvuf kültüründe her tarikatla çeşitli anlamlar yüklenmiş ve ait olduğu tarikatla özdeşleşmiş olan sembolleri mevcuttur. Kendi içerisinde oldukça zengin anlamlar içeren bu semboller arasında tarikat mensuplarının giydikleri kıyafetler başı çekmektedir. Bu bağlamda Mevlevîlik tarikatı için de aynı durum söz konusudur. Özellikle Mevlevîlik tarikatına has bir giysi olan sikke, Mevlevîliğin sembolü haline gelmiştir (Gölpınarlı, 2006: 52). Mevlana'nın Horasan'ın Belh şehrinden ailesiyle birlikte Anadolu'ya gelip Konya iline yerleşmesi ve 13. yüzyılda Mevlevîlerin sikke kullanması nedeniyle özellikle Konya'da keçe sanatı gelişme göstermiştir. Sikkeler; önce yalın kat keçeden yapılmış daha sonra iç içe iki kattan elde edilmişlerdir (Ergenekon, 1999: 30-32).

Mevlâna'nın kendisi bir tarikat kurucusu olmadığı için ayrı bir giyim tarzı olmamıştır. Kendisi uzun dövme keçeden yapılmış Belh külâhı üstüne, bilginlerin sardığı örfî sarık sarmış ve yine o dönemde bilginlerin giydiği fereci giymiştir. “Külâh-ı Mevlevî” ya da “Tac-ı Mevlâna” da denilen sikke, dövme yünden genellikle devetüyü renginde 25-30 cm. boyunda yapılmıştır. Sikkeden başka Mevlevîlerin kullandıkları ve ter emici manasına gelen bir de “arakıyye” vardır ki, bunu matbah canları yani henüz çilesini bitirmemiş dedeler, dergâhın içinde giydikleri gibi, şeyh efendi istediği çocuklara veya muhib olan kadınlara da bu arakıyyeyi tekbirleyip vermiştir (Atasoy, 2005:101).

Sikkeler, Mevlevîliğin ilk dönemlerinden XIX. yüzyıla gelinceye kadar farklı biçimlere bürünmüştür. Sikkelerin biçimi ve şekilleri giydirilen kişilerin konumlarına göre değişiklik göstermiştir. Külâhın sarıklı olanına *destârlı sikke*, sarıksız olanına ise *dal sikke* adı verilmiştir. Mevlevîhanelerde şeyh olanlar sikkelerine destar sarmış, dervişler ve muhibler destar sarmamışlardır. Çelebiler ve halifeler *duhanî*, yani bakılınca siyah denecek kadar koyu mor renkte destar sarmışlardır. Şeyhlerden Seyyid olanların destarları ise koyu yeşil, olmayanların destarları ise beyaz renkte olmuştur (Duru, 1952:147).

Sikke giymek, başlı başına bir liyakat, hak ve mazhariyet olmuştur. Mevlevîlik tarikatında sikke giyilmesi belli aşamalardan sabırla ve başarıyla geçenlerin nail olabildikleri bir mevkiin sembolüdür. Bu anlam ve değerinden dolayı, giydirilmesi de şeyhin eliyle ve düzenlenen özel törenlerle gerçekleşmiştir. Başında Mevlevî sikkesi bulunan kişilere günlük hayatta, gerek halk nazarında gerekse devlet katında saygı gösterildiği bir gerçektir (Önder, 1992: 122).

1912 yılında Konya Mevlana Dergâhı Şeyhi Veled Çelebi, sikke giyilmesinde uygunsuzluklar saptayarak Bursa ile Konya’da bulunan ve sayıları o gün için iki-üç kişi kalmış olan, sikke imal eden ustaların sikke-i şerifi herhangi bir mâmul mal gibi her sipariş edene imal edip sattıklarının görüldüğünü ve bunun doğru olmadığını belirtmiştir. Sikke ustalarının sikkeyi yapmadan önce kimler için imal edeceklerine dair Çelebilik makamından ruhsat almaları halinde bu gibi uygunsuz hallerin yaşanmasının önüne geçilebileceğini ifade etmiştir. Çelebi Efendi’nin sikke imal edilmesinin kendilerinden alınacak ruhsata bağlanmasını sağlayacak bir düzenlemenin getirilmesine dair isteği üzerine bu hususta şeyhülislamlık makamının görüşü istenmiştir (Ösen, 2013: 346–349).

Görüldüğü gibi sadece Mevlevîlere has bir giysi olan sikke, Mevlevîlik tarikatının her döneminde temsil ettiği değerlere atfen hak ettiği saygıyı görmüştür. Mevlevîliğe intisabı olmadığı halde sikke giyenler ve Mevlevîliğin gerektirdiği âdâb ve saygıyı göstermeyenler hakkında dönem dönem yaptırımlar uygulanıp, Mevlevî olmayanların sikke giymeleri engellenmiştir. Bunun haricinde Mevlevî dervişânından

olup da başında sikke olduğu halde Mevlevîlik tarikatı adâbı hilafına hal ve hareketlerde bulunan kişilere de ceza olmak üzere başlarındaki sikkenin alınması bir cezalandırma yöntemi olarak uygulanmış gelmiştir (Ösen, 2013: 346–349).

2. Afyonkarahisar İlinde Sikke Üretiminde Kullanılan Araç-Gereçler

Afyonkarahisar’da üretilen keçe sikkeler ve arakiyyeler; müzeler, sanat galerileri ve fuarlarda teşhir amaçlı; tiyatro ve sinemalarda sahne kostümü olarak kullanılmaktadır. Afyon’da bazı ustalarca Yunus Emre şapkası olarak da adlandırılan *arakiyyeler*, sikkeden daha kısa bir Mevlevî başlığıdır (Yalçınkaya, 2009: 42). Sikkelerin üretim miktarı, talebe göre değiştiği için üreticilerden kesin rakamlar alınamamıştır. Fakat üreticilerle yapılan yüz yüze görüşmelerden tek atölye bazında yılda ortalama 100–150 sikke üretildiği belirlenmiştir.

Resim 1. Yunus Emre şapkası (arakiyye) ve sikkeler

İlde hizmet veren atölyelerde iki tip yün kullanılmaktadır. Sikkeler ve kepenekler için *yerli yün* (Ereğli yünü); sık yer yaygıları, şallar, dekoratif süsler ve giyim eşyaları için *ithal yün* (Yeni Zelanda yünü) kullanılmaktadır. Keçeleşme özelliğinin fazla olması nedeniyle dağda tuzla beslenen hayvanların yünleri özellikle tercih edilmektedir. Bunun yanında *sabun* ve *su* da sikke yapımında önemli bir yer tutmaktadır. *Hallaç makineleri*; keçe yapılacak yünlerin taranarak pisliklerden arındırıldığı ve havalandırıldığı silindir sistemli makinelerdir. Keçeciler sokağında

özellikle bu işi yapan atölyeler bulunmaktadır. Afyonkarahisar, Keçeciler Sokağında kullanılan **kalıp**, 10 sene önceye kadar hasırdan yapılırken; günümüzde naylondan olanları kullanılmaktadır. Bu kalıp 11 m uzunluğunda ve 1.80 cm enindedir. Kalıbın üzerinde çizgiler bulunmakta böylece ürünlerin boy ve enleri bu çizgilere göre oluşturulmaktadır. **Kalıpgeç**; tepme işlemi sırasında kalıbın zarar görmesini engellemek için kalıba sarılan keçeden yapılan örtüdür. Burada kullanılan kalıpgeçin tepme işlemi sırasında açılmasını engelleyen üstündeki iplere **bent**; bentleri birbirine bağlayanlara ise **gem** denmektedir.

Resim 2. Hallaç makinesi

Çubuk; yünü kalıp üzerine eşit şekilde serpmeye yarayan yelpaze tarak şeklinde bir araçtır. Afyonkarahisar'da üretilen keçelerde genellikle Emirdağ'ın Davulga Kazası'nda dağda yetişen bir çalıdan yapılan çubuklar kullanılmaktadır. Bu çalının bütün dallarının sağlam ve aynı incelikte olması çubuk yapımında kullanılmasına sebep olmuştur. Burada kullanılan çubuklarda genellikle 7 parmak bulunmaktadır. Geçmişte usta tarafından bedensel yapılan tepme işlemi, günümüzde eksantrik sisteme göre çalışan **tepme makineleri** ile yapılmaktadır. Önceleri hamamda yapılan pişirme işlemi ise şimdilerde bir buhar kazanı ile bağlantısı olan özel makinelerde 2 veya 2,5 saat süreyle yapılmaktadır. Ayrıca şapka ve sikkelerin biçimlendirilmesinde, farklı çeşitlerde baş ölçülerini sağlamak için ayar mencesi bulunan ahşap kalıplardan yararlanılmaktadır.

Resim 3. Kalıpgeç sarmada kullanılan bent ve gem

2.Sikke Üretim Aşamaları

Yünün, keçe ve sikke olma aşamasına gelene kadarki serüveniyle, bireyin derviş olma yolculuğu arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Yün, yumuşak, ince, sıcak ve soğuğa karşı bir yalıtkan, istenen biçime göre şekle girmeye hazır bir materyaldir. En kaliteli keçe yünü ise kuzu doğduktan sonraki ilk kırkım yünü olmaktadır.

Resim 4. Tepme makinesi ve ahşap kalıp

Önce arınma ya da temizleme işlemine tabi tutulmaktadır. Bu işlem için önceleri yün, dere kenarlarında tokuç ismi verilen tahta ile dövülürken şimdilerde bu işlemi makineler yapmaktadır. Bu işlemin insanın hayatında yediği darbelere benzetildiği, her bir vuruşun güç bende diyen insan egosuna Allahın bir rahmeti ve merhameti olarak vurulduğu söylenmektedir. Ayrıca hallaçtan geçmiş yünün; tövbe etmiş, değişim için fark noktasına ulaşmış salikin mürşide ulaşmadan önce iç dünyasında yaşadığı çelişkilerin son halini betimlediği belirtilmektedir (Berberoğlu, 2010: 23-26). Ayfonkarahisar ili sikke üretim ön hazırlık işlemlerinde koyundan kırkılan yün yıkanmış olarak gelmekte, hallaç makinesinde taranıp havalandırılmaktadır. Daha sonra sikke yapımı için gerekli olan yün tartılmaktadır. Her sikke için 300 gr yün kullanılmaktadır.

Resim 5. Yünün tartılması ve serpilmesi

Hazırlık işlemleri tamamlandıktan sonra taranan ve tartılan temiz yünler, çubuk yardımıyla hasır üzerine serpilmektedir. Serpme oval iki parça oluşacak şekilde yapılmaktadır.

Resim 6. Tepme işlemi için hazırlanmış sikke kalıpları

Yün serpme işleminin ardından elle son düzeltmeler yapılmakta, el yardımıyla hafifçe ıslatılmakta ve üzerine prina sabunu rendelenmektedir. Atölyelerde

büyük kalıplar kullanıldığından bir hasırda en az 10 sikke kalıbı aynı anda serilip hazırlanabilmektedir.

Resim 7. Nemlendirilen ve sabunlanan kalıplar

Hazırlanan bu sikke kalıplar sabunlandıktan ve nemlendirildikten sonra hasırla beraber rulo haline getirilmektedir.

Rulonun üzerine hasır zarar görmesin diye keçeden yapılmış olan *kalıpgeç* yerleştirilmekte, *bent* ve *gemle* sıkıca bağlanıp tepme makinesinde 1–2 saat arasında tepilmektedir. İçine yün serilmiş hasırın rulo yapılıp sağlam bir iple bağlanması dinde bulunan sadakat kemerini; ustanın kalıba ayakları ile vurup ruloyu döndürmesi de sema olarak nitelendirilmektedir (Berberoğlu, 2010: 23-26).

Resim 8. Rulo yapma ve rulonun kalıpgöçe geçirilmesi işlemi

Resim 9. Tepme İşlemi

Tepme işleminin ardından hasırdan çıkarılan oval kalıpların iki tanesi üst üste gelecek şekilde yerleştirilmektedir. Daha sonra üstteki parça alttaki parçadan daha küçük olacak şekilde yanlarından çekilerek küçültülmektedir. Küçültülen parça ve altında kalan büyük parça kenarlarından tıvsitilerek (ulama işlemi) birbirlerine bağlanmaktadır.

Resim 10. Ulama işlemi

Resim 11. Kalıpların içine hava aldırılması

Ulama işlemi yapılan kalıpların araları, pişirme işlemi esnasında birbirine yapışmaması için açılıp kapatılarak havalandırılmaktadır. Daha sonra hasırın üzerine yerleştirilmekte; bağlama yerlerine sağlamlık katmak ve izlerin kaybolmasını sağlamak amacıyla tekrar yün eklenmektedir.

Resim 12. Yünle el dikişinin kapatılması ve nemlendirme işlemi

Resim 13. Rulo yapma ve kalıpgöçme işlemi

Hazırlanan kalıplar tekrar rulo yapıp kalıpgöçe sarılmaktadır. Daha sonra yine tepme makinesinde 1-2 saat tepilmekte, ardından da pişirme makinesinde 2 saat pişirilmektedir. Pişirme işlemi ile hasır içindeki yünün dağınık ve zayıf halinden kurtulması, küçüldüğü ölçüde sağlamlaşması, bazı kaynaklarda insan egosu olarak nitelendirilmektedir (Berberoğlu, 2010: 23-26).

Pişme işlemi biten keçeler, kalıptan çıkarılmakta ve elle tepilmeye devam edilmektedir.

Resim 14. Elle tepme ve kat açma işlemi

Elle tepme ve kat açma işleminden sonra sıra elde pişirme ve kalıba geçirme işlemine gelmektedir. Sıcak suyla keçe ıslatılıp ahşap sikke kalıplarına geçirilerek 2-3 gün bekletilmektedir. Sikkelere renklendirme işlemi uygulanmamaktadır. Doğal renklerle yani yünün kendi rengi ile üretilmektedir. En çok Ereğli yününden olan koyu renk olanları tercih edilmektedir.

Resim 15. Kalıba geçirme işlemi

Sikke iki parçanın birleşmesinden oluşmaktadır. Bu parçalar ayrı değil birbirine yapışık şekildedir. Birbirlerinin içine geçmek suretiyle aynı zamanda hem çift hem de tektirler. Bu durum sikkenin derviş, dervişin ise sikke olarak nitelendirildiğini göstermektedir (Berberoğlu, 2010: 23-26). Kalıptaki ürün duru su ile iyice durulanmakta ve havadar bir mekânda kurutulmaya bırakılmaktadır. Böylece geleneksel usulde sikke üretimi tamamlanmış, ürün kullanıma hazır hale getirilmiştir. Daha sonra kir ve koku almasın diye poşetlenip yüksek yerlerde depo edilmektedir.

SONUÇ

Keçe sanatı, konar-göçer hayat yaşayan Türklere ait çok eski bir uğraştır. Geçmişte çadır, yer yaygısı, giyim ve gündelik eşya olarak sıkça kullanım alanı bulmuş fiziksel gücün çokça kullanıldığı bir el sanatıdır. Keçe ürünler içerisinde zamanında sıkça kullanılan ve özel atölyelerde üretilen Külâh-ı Mevlevî (Sikke), nefsin mezar taşı olarak simgelendirilmiş ve Mevlevî dervişlerinin saygıyla başlarının üstünde taşıdıkları bir obje olmuştur. Sikkeler, geçirdiği tüm işlemlerin benzerliğinden de hareketle, insanın ham iken pişip, aşkla yanıp nefsini yenmesi süreçlerini mecazi bir yaklaşımla anlatması nedeniyle yün ve dolayısıyla keçeden üretilmiştir. Kişinin Mevla'dan aldığı ilham ile Allah'a ulaşmak için yaptığı manevi yolculuğa yani insanın Miracını anlatan törenlere *Sema Töreni* denmektedir. Sikke-Mevlevî başlıkları sema törenlerinde taşıdığı anlam nedeniyle özellikle yer almaktadır. Mevlevî Dervişlerinin sıkça kullandığı bu keçe başlık, eskisi kadar amacına yönelik üretilmesine de turizme yönelik ve gösteri amaçlı teşhirlik ürünler olarak üretimine devam edilmektedir. Bahsi geçen keçe başlıkların kültürümüzü yansıtmaları, hala geleneksel olarak üretilmesi ve taşıdığı anlam göz önüne alındığında konuyla ilgili çalışma ve tanıtım eksikliklerinin ivedilikle giderilmesi gerekmektedir.

Resim 16. Sema Töreni (Anonim, 2010: 73)

KAYNAKLAR

AKPINARLI, Feriha.; TOZUN, H.; BAŞARAN, Fatma Nur.; BÜYÜKYAZICI, M.; ERTÜRK, P. “Dokumacılık, Öricülük, İşlemecilik, Keçecilik, Çulculuk, Kazazlık”. Şanlıurfa El Sanatları ve Sözlü Kültür Malzemeleri. Şurkav Yayınları. Yorum Matbaacılık. s.41-350. Ankara. (2012).

ANONİM. “Mevlevilik İle İlgili Sorulanlar”. Asitane Mevlevi Kültür Dergisi. Sayı 2. (Şubat 2010): 73.

ATASOY, Nurhan. Derviş Çeyizi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005.

BAŞARAN, Fatma Nur; ÇOLAK, Adem. "Keçe Ustası Arif Cön". Uluslararası Geleneksel El Sanatı Ustaları Sempozyumu. Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. 13-15 Ekim 2011. Grafiker Ofset Matbaacılık . Ankara. s.159-171. (2013).

BERBEROĞLU, Celalettin. “Yün, Keçe, Sikke ve Derviş”. Asitane Mevlevi Kültür Dergisi. Sayı 2. (Şubat 2010): 23-26.

DENİZ, Bekir. "Konya Yöresi Dokumalarında Hayvan Postu Motifi". Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri. (24–26 Nisan). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları-1, (Nisan 2008):107-129.

DURU, Muhittin Celal. Tarihi Simalardan: Mevlevî. İstanbul: Destek Yayınları, 1952.

ERGENEKON Başar, Cavidan. Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri. Ankara: Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 286, 1999.

GÖLPINARLI, Abdulkaki. Mevlevî Adâb ve Erkânı. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2006.

KONYALI, İ. Hakkı. Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi. Ankara: Enes Kitap Sarayı, Burak Matbaası, 1997.

ÖNDER, Mehmet. Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik. Ankara: Dönmez Yayınları, 1992.

ÖNDER, Mehmet. "Mevlevi Giyimleri". Türk Etnografya Dergisi. Sayı 1. (1956): 77–82.

ÖSEN, Serdar. "Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Olmayanların Sikke Giymesine Karşı Alınan Önlemler". Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. 2(1). (Mart 2013): 342-352.

ÖZDEMİR, Melda; Hülya ÖZYER. "İzmir İli Tire İlçesinde Keçe Yapımı". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25.

ÖZHEKİM, Atiş, Didem. "Keçenin hikayesi ve sanatsal üretimler". Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks,S:1, s.123-133. (2009).

SOYSALDI, Aysen. "Toros Türkmenlerinde Keçecilik". Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, S.8 , s.71-78. (2008).

TOPBAŞ, Ahmet, ve Seyirci, Musa. "Keçe Sanatı ve Afyon'da Keçecilik". Beldemiz Dergisi, (1987):10-12.

ÜLGER, Nihal. "Keçe Sanatı ve Tarsus Örneği". Güzel Sanatlar Etkinlikleri Sempozyum Bildirileri, 1. Baskı. Ankara: Sarıyıldız Matbaacılık. (5-10 Mayıs 2008): 437- 443.

YALÇINKAYA, R. Gülenay. Halk Plastik Sanatlarından Keçecilik ve Afyonkarahisar' da Yansıması. İzmir: Elik Yayınları, 2009.

YALÇINKAYA, R. Gülenay. "Afyonkarahisar'da Keçecilik". Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 6(1). (Kış 2011): 1863-1870.

KAYNAK KİŞİ

Yaşar Kocabaş. Keçe ustası, 64 yaşında, ilkokul mezunu. Afyonkarahisar. (Görüşme tarihi: 19 Mayıs 2013)

Mehmet Erkuş. Keçe ustası, 64 yaşında, ilkokul mezunu. Afyonkarahisar. (Görüşme tarihi: 14 Ekim 2014)

Zülfikar Eğret. Keçe ustası, 55 yaşında, Ortaokul mezunu. Afyonkarahisar. (Görüşme tarihi: 14 Ekim 2014)

Ruhi Özçalışan. Keçe ustası, 54 yaşında, Sanat Okulu mezunu. Afyonkarahisar. (Görüşme tarihi: 14 Ekim 2014)